

УДК: 347.471.8

О.Л. Єськов, Р.М. Масалаб, Д.С. Харьков

РИНКОВА ПРИВАБЛИВІСТЬ КРЕДИТНОЇ СПІЛКИ

У статті розкрито організаційно-управлінську структуру та особливості функціонування кредитних спілок, зроблено порівняльну характеристику фінансових послуг банківських установ та спілок, надано рекомендації щодо поліпшення їх діяльності.

The organizational and management structure and particular qualities of credit unions functioning are exposed in the article, the comparative description of financial services of bank organizations and credit unions is made; the recommendations on the improvement of their activity are provided.

Ключові слова: кредитна спілка, фінансова установа, споживчі кооперативи, конкурентні переваги, фінансові послуги.

Як свідчить міжнародна практика, однією з характерних ознак розвинутої економіки є різноманіття фінансових структур, які забезпечують мобілізацію, розподіл та перерозподіл фінансових ресурсів і рівень їх розвитку є індикатором зрілості ринкових відносин. У таких країнах разом з великими банківськими організаціями в кредитній системі представлені і установи дрібного кредиту — кредитні спілки, що є структурними одиницями кредитної кооперації. Вони виникали завжди там, де людям були потрібні такі фінансові послуги, але жодна інша фінансова організація не змогла їх надати через непривабливість цього сектора фінансового ринку.

Кредитні спілки в Україні являють собою спеціалізовані споживчі кооперативи громадян. Вони створені як добровільні об'єднання громадян (фізичних осіб), пов'язаних якою-небудь соціальною спільністю: місцем роботи, місцем проживання, професією, будь-яким іншим загальним інтересом.

Складність розвитку цього сегмента фінансового ринку в Україні зумовлена недосконалим законодавством, суперечністю економічних перетворень, що відбуваються на сучасному етапі. В умовах падіння реальних доходів населення відчувається гостра потреба в існуванні таких фінансових установ. Але зменшення соціальної спрямованості й перетворення деяких з них в придаток банківської системи знизило їх економічну привабливість для населення. Крім того, неприбутковий статус цих організацій дозволяє використовувати кредитні спілки у схемах ухилення від оподаткування.

Тому серед напрямів подальших досліджень можна виділити такі, як: механізм функціонування, можливості застосування різних моделей кредитних спілок, шляхи модернізації їх діяльності, підвищення рівня безпеки членів кредитної спілки тощо.

Вагомий внесок у дослідження проблем кредитно-кооперативного руху в Україні, аналізу їх діяльності та фінансового стану зробили такі вчені: Бердинець М.Д., Лановик Б.Д., Матисякевич З.М., Матейко Р.М., Терещенко Г.М., Унинець-Ходяківська В.П. та інші.

Розширення спектра фінансових послуг, зростання ролі банків та небанківських фінансових установ у інвестиційних процесах є важливим підґрунтям економічного зростання. Тому кредитні спілки, займаючи свою нішу на фінансовому ринку, повинні стати активними учасниками цього процесу, що і обумовлює актуальність цього дослідження.

Мета статті — розкрити особливості діяльності кредитної спілки та визначити її конкурентні переваги в період розвитку фінансово-кредитного ринку.

Головною метою діяльності кредитних спілок є фінансовий та соціальний захист своїх членів шляхом залучення їх особистих заощаджень для взаємного кредитування. Нині в Україні кредитні спілки, незважаючи на те, що після їх відновлення минуло небагато часу, поступово завойовують свою нішу на ринку кредитів населення.

Перші кредитні спілки виникли в Німеччині в середині XIX століття. Фрідріх Райф-файзен створив свою «кредитну кооперативу» для сільських мешканців, а Шульце-Деліч запропонував «народні банки» для міського населення. Але їх сутність була однаковою — кооперативні організації для надання дешевого кредиту своїм членам [4].

В Україні першому ощадно-позичковому товаристві дав початок у 1871 Григорій Галаган у селі Сокиринцях Прилуцького повіту Полтавської губернії (тепер: Срібнянського району Чернігівської області); в Галичині перше кредитове товариство під назвою «Віра» заснував Теофіл Кормош у 1894 в місті Перемишль [5].

У 1993 році Указом Президента було затверджено «Тимчасове положення про кредитні спілки», яким кредитні спілки відносилися до громадських організацій, які надавали фінансові послуги [3]. Дев'яності роки XX століття характеризувалися створенням великої кількості кредитних спілок, але гіперінфляція 1993–1994 років та «валютна» криза 1998 року призвели до закриття багатьох спілок.

Відповідно до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12 липня 2001 року кредитні спілки стали належать до фінансових установ, які відповідно до закону мають право за рахунок залучених коштів надавати кредити на власний ризик, а контроль за їх діяльністю було покладено на Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг — центральний орган виконавчої влади, основним завданням якого є регулювання небанківського фінансового сектору України [2].

Закон України «Про кредитні спілки» було прийнято 20 грудня 2001 року, який визначив правовий статус кредитної спілки та модель її роботи.

Кредитна спілка — неприбуткова організація, заснована фізичними особами, професійними спілками, їх об'єднаннями на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки [1].

Фінансово-економічна криза 2008 року завдала значного удару й по великій кількості кредитних спілок. Кількість зареєстрованих спілок зменшилась із 755 у 2009 році до 613 у 2011 році, а кількість її членів за цей період — на 51,9 % [8]. Але ті спілки, що провадили розумну фінансову політику та мали необхідні грошові резерви, вже відновлюють свої показники.

Вищим органом управління кредитної спілки є загальні збори членів кредитної спілки. Загальні збори організуються щонайменше один раз на рік. Основними повноваженнями зборів є: затвердження статуту та положень про органи управління; обрання органів управління; прийняття рішення щодо реорганізації кредитної спілки.

Спостережна Рада кредитної спілки обирається загальними зборами членів кредитної спілки кількістю не менше п'яти осіб і представляє інтереси членів кредитної спілки в період між загальними зборами (як правило, це 3 роки).

Кооперативну природу діяльності кредитних спілок відображено в принципах їх діяльності (ст.ст. 2, 14, 20, 21, 24, 25 Закону України «Про кредитні спілки»), які переплітаються з принципами кредитної кооперації, що ухвалені Всесвітньою радою кредитних спілок 24 серпня 1984 року.

У цілому, організаційно-управлінська діяльність кредитної спілки пов'язана з меншими витратами, ніж діяльність інших фінансових установ, оскільки більша частина роботи виконується на добровільних засадах, безкоштовно, створюючи при цьому сприятливі умови для здійснення послуг щодо заощадження та кредитування грошей у спілці.

Як суб'єкти фінансового ринку кредитні спілки надають фінансові і не фінансові послуги, а саме: залучення коштів шляхом прийняття депозитів та надання кредитів усіх видів і гарантій за членів спілки; платіжно-розрахункові операції та колективна закупівля необхідних для членів спілки товарів; сприяння бізнесу членів кредитної спілки; здійснення контролю за ефективним використанням отриманих фінансово-кредитних ресурсів.

Кредитні спілки залежно від напрямку діяльності можна умовно поділити на два типи: спілки соціального та ринкового напрямків. До першого типу відносяться ті, які заснуються на базі трудових колективів чи громадських об'єднань і їх діяльність характеризується порівняно низькими відсотковими ставками за кредити, в результаті чого ці кредитні спілки є нестійкими перед інфляцією, існують переважно за рахунок сторонніх пожертвувань або завдяки загальній орієнтації членства на дрібні і, в основному, короткотермінові позики.

Спілки ж ринкового напрямку заснуються більшою мірою за територіальним принципом та професійними ознаками. Такі кредитні спілки ведуть гнучку відсоткову політику, практикують кредитування на різні терміни та під різні види гарантування, пропонують надання послуг за кількома видами вкладів.

Відповідно до мети діяльності кредитної спілки основними методами надання послуг є залучення внесків та кредитування.

Загалом процес кредитування спілками схожий на банківський. Водночас кредитні угоди, що укладаються цими організаціями, мають окремі особливості:

- позичальником може бути лише фізична особа — член спілки (крім надання позик іншим кредитним спілкам);
- забезпечення вимагається лише на частину суми кредиту, що перевищує вклад;
- наслідком неповернення кредиту може бути не лише договірна відповідальність, але й виключення із членів спілки.

Україна має один із найвищих у Європі рівень проникнення кооперативного кредитування, яке вираховується як відношення кількості членів кредитних спілок до економічно активного населення віком від 15 до 64 років (5,1 %) [9]. Крім того, практика свідчить про значні переваги кредитних спілок у сфері депозитно-кредитних операцій населення в певних, порівняно незначних, обсягах.

Переваги кредитування кредитними спілками полягають у такому: спілка є відкритою структурою; члени кредитної спілки мають змогу напрацювати позитивну кредитну історію; кредит можна отримати за кілька днів і навіть годин; відсотки за кредит можуть бути нижчими за банківські без застави та поручителів (якщо сума кредиту не буде перевищувати суми депозиту більш як у 2 рази); залежно від статуту спілки, термін погашення кредиту можна продовжити; у деяких спілках можна кредитувати-

ся за допомогою майнових поручителів; кредитні спілки, на відміну від банків, стимулюють дострокове погашення кредиту за рахунок перерахування відсотків; мінімальна маржа (різниця між депозитними і кредитними ставками), забезпечити яку кредитним спілкам дозволяє статус неприбуткових організацій; індивідуальний підхід до обслуговування клієнтів (безкоштовне консультування кожного потенційного позичальника).

Такі переваги підвищують довіру та інтерес позичальників до такого виду небанківської фінансово-кредитної установи як кредитні спілки.

До недоліків кредитування кредитними спілками можна віднести такі: у регіональних спілках ставки річних надзвичайно високі; невеликий термін кредитування (найчастіше до 1 року); існує небагато спілок, спроможних надати значну позичку.

Різниця між відсотками за кредитами в кредитній спілці та банківськими організаціями зумовлена особливостями діяльності цих фінансових установ. При оформленні кредиту банки не завжди пояснюють клієнтам структуру всіх витрат за отриманим кредитом. У дійсності, витрати за банківськими кредитами значно перевищують вказану процентну ставку за рахунок комісійних витрат за розрахунково-касове обслуговування рахунків, за дострокове погашення кредиту, за закриття договору кредиту. Між іншим, можливі зміни ставки за кредитом впродовж дії договору, витрати пов'язані з курсовою різницею при отриманні кредиту у валюті, наявність неконвертованого сальдо, яке збільшує ефективну відсоткову ставку за кредитом. У кредитній спілці таких витрат немає.

Переваги депозиту в кредитній спілці — це розміщення коштів із: достойними ставками, які не залежать від суми внеску і є незмінними протягом терміну дії договору; вигідними умовами, тобто самостійний вибір терміну договору та умов виплати відсотків; можливістю поповнення (передбачена можливість збільшення суми депозиту); зручним графіком розрахунків; індивідуальним підходом до вибору терміну отримання відсотків; без комісії за відкриття та обслуговування рахунку; отриманням членом кредитної спілки всієї суми запланованих відсотків за весь термін дії договору у разі розірвання його за ініціативою Спілки; привертанням середньострокових внесків на термін до трьох років; можливістю одержати бонусні відсотки ставки при повторному укладенні депозитного договору.

Після завершення терміну дії договору можливо: збереження суми вкладу до звернення вкладника для його отримання; відсотки, незапитані вкладником, зберігаються у Спілці до моменту їх отримання вкладником, якщо інше не передбачено договором щодо залучення внеску (вкладу) на депозитний рахунок та/або іншими договорами (капіталізація, перерахування на погашення кредиту тощо); нарахування відсотків припиняється, коли спілчанин забирає суму свого внеску; умови дострокового розірвання договору про залучення внеску (вкладу) на депозитний рахунок з ініціативи члена Спілки визначаються в договорі.

На прикладі вкладів фізичних осіб зроблено порівняльний аналіз впливу інфляції на дохідність депозитів при їх розміщенні в банках [10] і в кредитних союзах. Таку оцінку зроблено з урахуванням фактичного рівня інфляції за 2005–2012 рр., статистичних даних НБУ, МВФ, вибіркового обстеження кредитних спілок України [6; 7] та обсягом умовного депозитного внеску — 1 грн. (табл. 1; 2, рис. 1.)

Таблиця 1

**Розрахунок доходів фізичних осіб і банків за вкладками у гривнях
(розробка авторів на основі джерел [6; 7; 10])**

Показник	2005р.	2006р.	2007р.	2008р.	2009р.	2010р.	2011р.	2012р.
Депозитна ставка (%)	9,6	5,5	6,4	7,9	18,34	10,3	9,7	13,29
Вклад (грн.)	1	1	1	1	1	1	1	1
Вклад з прибутком (грн.)	1,096	1,055	1,064	1,079	1,183	1,103	1,097	1,133
Рівень інфляції (%)	10,3	11,4	16,6	22,3	15,9	9,1	9,7	6,0
Реальне вкладення з доходом (грн.)	0,983	0,934	0,888	0,838	0,995	1,003	0,990	1,065
Підсумковий дохід від вкладень (грн.)	-0,017	-0,066	-0,112	-0,162	-0,005	0,003	-0,01	0,065
Підсумковий дохід від вкладень (%)	-1,7	-6,6	-11,2	-16,2	-0,5	0,3	-1,0	6,5
Прихований дохід банків (%)	1,7	6,6	11,2	16,2	0,5	-0,3	1,0	-6,5

Таблиця 2

**Розрахунок доходів фізичних осіб і кредитних спілок за вкладками у гривнях
(розробка авторів на основі джерел [6; 7; 10])**

Показник	2005р.	2006р.	2007р.	2008р.	2009р.	2010р.	2011р.	2012р.
Депозитна ставка (%)	11,3	9,5	9,6	11,1	20,5	17,5	17,2	18,1
Вклад (грн.)	1	1	1	1	1	1	1	1
Вклад з прибутком (грн.)	1,113	1,095	1,096	1,111	1,205	1,175	1,172	1,181
Рівень інфляції (%)	10,3	11,4	16,6	22,3	15,9	9,1	9,7	6,0
Реальне вкладення з доходом, грн.	0,998	0,970	0,914	0,974	1,013	1,068	1,058	1,110
Підсумковий дохід від вкладень (грн.)	-0,002	-0,030	-0,086	-0,026	0,013	0,068	0,058	0,11
Підсумковий дохід від вкладень (%)	-0,2	-3	-8,6	-2,6	1,3	6,8	5,8	11
Прихований дохід спілок (%)	0,2	3	8,6	2,6	-1,3	-6,8	-5,8	-11

Якщо при нарахуванні відсотків не здійснюється корегування депозитної ставки на чинник інфляції, або рівень її оцінено невірно, то відбувається неявний перерозподіл коштів між вкладником і банком (кредитною спілкою).

Як свідчать данні табл. 1, 2 за 2005–2012 рр. номінальна відсоткова ставка за вкладками у банках компенсувала втрати від інфляції лише у 2010 р. і в 2012 р., в кредитних спілках така компенсація відбулася за чотири роки, починаючи з 2009 р. по 2012 р. Крім того, враховуючи, що депозитна ставка в кредитних спілках вища, ніж у банках, то і підсумковий дохід її членів вищий.

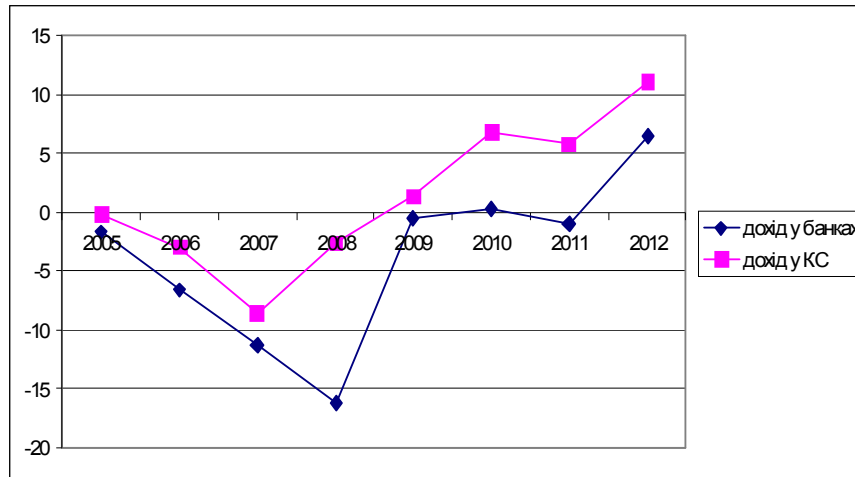

Рис. 1. Підсумковий дохід від вкладів у банках та кредитних спілках (%) за 2005–2012 рр. (розробка авторів на основі джерел [6; 7; 10])

Таким чином, досліджуючи переваги кредитних та депозитних послуг кредитних спілок, можна зробити висновок про значну привабливість цих фінансових установ і їх можливість скласти потужну конкуренцію іншим фінансовим установам.

Проте є низка негативних моментів у розвитку цього сектора фінансового ринку. У сучасних умовах основними проблемами функціонування кредитних спілок є [11]:

- порушення кооперативних принципів у діяльності значної кількості кредитних спілок;
- недосконала структура кредитного портфеля, відсутність узгодженої довготермінової ринкової стратегії;
- неналежне сервісне супроводження, відсутність механізмів підтримання фінансової стабільності кредитних спілок та гарантування вкладів їх членів, низький рівень системної інтеграції кредитних спілок у режимі саморегулювання.

Отже, для поліпшення діяльності кредитних спілок, необхідно: внести зміни до законодавства, що регулює діяльність суб'єктів системи кредитної кооперації, зокрема розширити перелік фінансових послуг їх членам та юридичним особам, зняти протиріччя щодо визначення статусу цієї організації; запровадити єдину систему стандартів діяльності кредитних спілок та звітності щодо оцінки фінансового стану цих організацій, розширити функції нагляду та контролю; створити дієву систему страхування і гарантування вкладів від фінансових ризиків, хоча зараз в Україні діють два стабілізаційних фонди при загальнодержавній асоціації кредитних спілок: Програма захисту вкладів при Всеукраїнській асоціації кредитних спілок та Стабілізаційний фонд при Національній асоціації кредитних спілок України. Але членами цих фондів є менше 10 % кредитних спілок [12]; з метою зменшення кредитних ризиків створити бюро кредитних історій для формування єдиної бази позичальників, що надасть можливість знизити частку прострочених і неповернених позик; сформувати установи сервісної інфраструктури, які повинні надавати послуги кредитним спілкам і об'єднанням кредитних спілок у сфері

навчання, консультаційного супроводження [11]; підвищити поінформованість населення про діяльність кредитних спілок.

1. Закон України «Про кредитні спілки»: Закон України від 20.12.2001 № 2908-III // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 15. — С. 387–399; 2. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг»: Закон України від 12.07.2001 № 2664-III // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 1. — С. 2-16; 3. Указ Президента України «Про Тимчасове положення про кредитні спілки в Україні»: Указ від 20 вересня 1993 року № 377/93 / Офіційний сайт Верховної Ради України: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/377/93> (2013); 4. Бердинець М.Д. Кредитні спілки в системі фінансового забезпечення малого бізнесу / М.Д. Бердинець // Фінанси України. — 2001. — № 17. — С. 149–155; 5. Лановик Б.П. Економічна історія України і світу / Б.Д. Лановик, З.М. Матисякевич, Р.М. Матейко. — 3-е вид., доп.— К.: Вікар, 1999.— 737с.; 6. МВФ уллучил прогноз инфляции в Украине до 6 %: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rbc.ua/ukr/newslineshow/mvf-uluchshil-prognoz-inflyatsii-v-ukraine-v-2012-g-do-6-i-ostavil-09102012101600>; 7. Основні тенденції грошово-кредитного ринку України за вересень 2012 року / Офіційний сайт НБУ: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=100321&cat_id=58038. (2013); 8. Підсумки діяльності кредитних спілок, інших кредитних установ та юридичних осіб публічного права за 2011 рік: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dpn/ks_2011.pdf; 9. Прес-реліз. Всесвітній фестиваль кредитних спілок: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://wfucu.org.ua/wp-content/uploads/2012/03/press-reliz-wfucu.pdf>; 10. Смовженко Г. Моделювання динаміки процентних ставок в умовах інфляції / Г. Смовженко, В. Хиленко, С. Андрос // Економіка України. — 2012. — №5. — С. 52–72; 11. Терещенко Г.М. Перспективи розвитку кредитних спілок в Україні / Г.М. Терещенко // Фінанси України. — 2009. — №5. — С. 87–94; 12. Унінець-Ходяківська В.П. Ринок фінансових послуг: теорія і практика: навч. посіб / В.П. Унінець-Ходяківська, О. І. Костюкевич. — вид. 2-ге, доп. і перероб. — К.: Центр учбової літератури, 2009. — 392с.

УДК: 330.526.32:330.133.2